poole. Igatahes laskis Ivan, et ennetada igasuguseid võimalusi, veel samal aastal saksa soost elanikud, vahet tegemata noorte ja vanade, haigete ja tervete vahel, lotjadel viia Pihkvasse ja sealt edasi oma laiaulatusliku riigi sisemaile. Väljasaadetute hulgas loendatakse ligi 100 perekonnapead; ühes kõigi kaaslaste ja teenijakonnaga võis neid, kes olid sunnitud lahkuma Tartust, olla umbes 1000 inimest, — nii siis vist suurem osa saksa soost elanikest. Väljasaadetute hulka kuulus ka kogu raad, nii et linn jäeti ilma kodanlise valitsuseta. Väljasaadetute hulgas oli ka pastor magister Johann Wettermann, hoolas hingekarjane, kes oma teadmistega pööras enese peale tsaari tähelepanu; viimane usaldas talle oma raamatukogu korraldamise, mille juurde muidu pääsesid vaid vähesed valitud surelikud. Lõppeks väärib veel mainimist asjaolu, et väljasaadetute nimestikus on „predicant'ide" (jutlustajate) kõrval nimetatud ka neli „thumbpfaffen", järjelikult pidid veel mõned üksikud katoliku vaimulikud olema linnas, kuigi me peale piiskopi lahkumist Kärknasse ei kuule enam midagi katoliku jumalateenistusist. Väljasaadetud paigutati asumisele Kostromasse, Nižni-Novgorodi, Uglitšisse ja Vladimiri. Nende saatusest Venemaal on meil vähe teateid; Nižni-Novgorodis asujaist kuuleme, et nad võisid kasutada vabadust ja isegi pidada jumalateenistusi ev. luteri usu kombe järele.

Väljasaadetute mahajäänud varandus langes loomulikult lootusetult venelaste kätesse, kes viisid linna järjest rohkem tulunduslikule langusele ning lagunemisele. Hoolekandeasutised lakkasid teotsemast, apteek rüüstati, Püha Vaimu hospidalikirik võeti aidana tarvitusele, hooned kõdusid. Kohal püsinud eesti soost elanikud näivad esialgselt olnud üldse jumalasõnata (nähtavasti olid kõik kirikuõpetajad välja saadetud), kuni viimati eestlane, rätsep Mathias Kempf neile hakkas jutlustama, nii hästi kui see läks, jätkates ühtlasi ka oma ärilist tegevust. See pidi olema 1565. ja 1570. a. vahel, sest 1570. a., peale väljasaadetute tagasitulekut, nimetatakse juba tema vaimulikku tegevust; pealegi võib vaevalt oletada, et alalise kirikuõpetaja olemas olles oleks lubatud seda ametit pidada isikuil, kes oma eelhariduse poolest seks vähe kohased. Sellega ongi vist seletatav Kempfi vähemalt veidi imelik — et mitte rohkem öelda — ja suuresti ilmlikku ülemust arvestav ametipidamine. Kuid ta püsis palju aastaid oma ametialal ning oli ajutiselt kodanikkonna uuestimoodustumisel Poola valitsuse ajal ka saksa koguduse õpetajaks. — Teadmata on, mis ajast peale peeti eesti jumalateenistusi Katariina (endises Jakobi) kirikus; võimalik, et eesti kogudus asus siia kohe peale kloostri kaotamist. Teisi kloostrile kuulunud hooneid ei tarvitatud nähtavasti edaspidi enam ning nad hävisid aja jooksul.

1569. a. sündis järsk pööre, mis võimaldas väljasaadetuil tagasituleku ja teataval määral parandas seisukorda. Et tsaaril ei õnnestunud Liivimaa allaheitmine sõjaliselt, hoolimata pikaleveninud sõjast, katsus ta seda saavutada diplomaatilisel teel. Tsaari peaesindajaiks Vene aate levitamises Liivimaal said mõlemad äraandjad — Elert Kruse, piiskopivalitsuse foogt viimase Tartu piiskopi ajal, kes oli etendanud kahtlast osa nähtavasti juba linna üleandmisel, ja piiskopinõunik Johann Taube. Nende mõju ja eestkoste arvele tuleb panna, et 1569. a. suur osa väljasaadetuist tohtis kodumaale tagasi tulla ning ka raad oma tegevust võis uuesti alata, kusjuures arvatavasti suur osa väljasaadetud raeliikmeist jällegi asus oma endiste kohuste täitmisele. See väljasaadetute tagasitulek oli üheks peatõendusist tsaari ausameelseile püüdeile, mille mõlemad Vene propagandaagendid esitada võisid oma läbirääkimisis Tallinnaga, mis peeti 1569. a. aprillikuu

Tartu, lk. 46